

Wintervogels **binnen**
ANLb-monitoringsgebieden
in Gelderland **in de**
winter **van** 2016/2017

Roy Slaterus

Sovon-rapport 2018/30

Wintervogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in de winter van 2016/2017

Roy Slaterus

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de
Provincie Gelderland

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de Provincie Gelderland

Wijze van citeren: Slaterus R. 2018. Wintervogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in de winter van 2016/2017. Sovon-rapport 2018/30. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Illustratie omslag: Roy Slaterus

Opmaak: John van Betteray, Sovon Vogelonderzoek Nederland

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Dankwoord	2
1. Inleiding	3
2. Werkwijze	5
2.1. Doelstelling en aanpak	5
2.2. Methode van het veldwerk	6
2.3. Wervingsacties	7
2.4. Verwerking van gegevens	7
2.5. Weer	7
3. Resultaten winter 2016/2017	13
3.1. Totalen	13
3.2. Soortbesprekingen	14
4. Conclusies en aanbevelingen	21
Verwijzingen	23
Bijlage	24
Bijlage 1. Watervogelgebieden en PTT-telpunten geteld in 2016/2017 in Gelderland	24

Dankwoord

Bij de totstandkoming van dit rapport en de uitvoering van het veldwerk dat daaraan ten grondslag lag, waren verschillende personen betrokken. Een woord van dank gaat in de eerste plaats uit naar de vele vrijwilligers die binnen de langlopende monitoringprojecten (watervogels en PTT) tellingen hebben uitgevoerd in Gelderland in de winter van 2016/2017. Voorts leverde Robbert Wolf namens Provincie Gelderland een belangrijke bijdrage aan de projectorganisatie. Tevens voorzag hij een conceptversie van dit rapport van commentaar. De begeleiding vanuit Sovon was in handen van Roy Slaterus.

Daarnaast waren meerdere Sovon-medewerkers betrokken bij dit project. Zo spanden Albert de Jong, Harvey van Diek en Joost van Bruggen zich in om vrijwilligers te werven, met name voor de PTT-tellingen. Willem van Manen, Menno Hornman, Dirk Zoetebier en Wolf Teunissen verzorgden de inhoudelijke ondersteuning van dit project. Erik van Winden en Jeroen Nienhuis hielpen bij het maken van het kaartmateriaal en de analyse. En John van Betteray nam de lay-out van het rapport voor zijn rekening. Zij worden allen hartelijk bedankt voor hun bijdragen.

1. Inleiding

De provincie Gelderland wil uitspraken doen over het effect van agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb). Een van de deelvragen heeft betrekking op de in deze gebieden overwinterende vogels. In Gelderland worden de volgende soorten als 'niet-broedvogel' betrokken bij de beleidsmonitoring en – evaluatie in het kader van ANLb: Blauwe Kiekendief, Geelgors, Goudplevier, Keep en Kleine Zwaan. De vraag met betrekking tot het effect van ANLb heeft alleen op provinciaal niveau en niet op het niveau van leefgebieden beantwoord te worden. Voor de beantwoording is het nodig dat er voldoende meetpunten (steekproefgebieden) liggen binnen en buiten de in het kader van ANLb beheerde gebieden. Dat

laatste is nodig om de situatie in beheerd gebied te kunnen vergelijken met de situatie in regulier agrarisch gebied.

Tegen deze achtergrond zijn door Sovon Vogelonderzoek Nederland in de winter van 2016/2017 inspanningen verricht met betrekking tot de monitoring van bovengenoemde doelsoorten in Gelderland.

In deze rapportage wordt de aanpak hiervoor beschreven en worden de resultaten in beeld gebracht. Aangezien de winter van 2016/2017 het eerste jaar is waarin deze ANLb-monitoring is uitgevoerd, betreft deze rapportage alleen de resultaten van dit jaar en geen vergelijking met eerdere jaren.

2. Werkwijze

2.1. Doelstelling en aanpak

Het doel is het verzamelen van informatie over de aantalsontwikkelingen van de vijf doelsoorten in voor ANLb-monitoring relevante gebieden in Gelderland. Twee van de bestaande meetnetten zijn van belang: het landelijke meetnet Watervogels en het PTT-project (Punt Transect Tellingen, ofwel meetnet Wintervogels). In tabel 1 zijn enkele kerncijfers over deze meetnetten samengevat en is aangegeven welke meetnetten voor de soort in kwestie relevant zijn.

De beoogde monitoring betreft, waar nodig, een aanvulling op de bestaande NEM-meetnetten en de inmiddels opgezette landelijke monitoring voor ANLb, zodanig dat op termijn voor bovenstaande soorten een uitspraak kan worden gedaan op het niveau van de provincie Gelderland. Daarbij is het streven dit zoveel mogelijk te doen via het werven en begeleiden van vrijwilligers voor het tellen van extra Gelderse meetroutes/plots in de bestaande meetnetten.

De aanpak is hieronder per soort beschreven. Bij de Geelgors en Keep is de aanpak zo ongeveer gelijk, dus die soorten zijn gezamenlijk behandeld.

Blauwe Kiekendief

De Blauwe Kiekendief is vooral in het winterhalfjaar in Gelderland aanwezig. De soort foerageert dan op onder meer kleine zoogdieren in open agrarische gebieden en op heidevelden. Lokaal wordt er gezamenlijk overnacht op slaapplaatsen die vooral gelegen zijn in natuurgebieden (moeras, vochtige ruigten). Bij de maandelijkse tellingen van ganzen/zwanen en watervogels wordt deze soort al meegenomen. Dit levert totalen per telgebied op. Aanvullend hierop hebben we de tellers opgeroepen om waarnemingen van deze soort nauwkeurig op kaart in te tekenen. Hiermee wordt alleen een beeld verkregen van het voorkomen van Blauwe Kiekendieven in de open agrarische gebieden waar ganzen en andere watervogels worden geteld. Ook in droge, kleinschaliger landschappen, zoals agrarisch gebied in de Achterhoek, kunnen in de winter Blauwe Kiekendieven voorkomen. Voor dergelijke gebieden is ingezet op het werven van vrijwilligers voor extra PTT-routes (zie Geelgors en Keep).

Geelgors en Keep

De monitoring van de Geelgors en de Keep geschiedt op basis van het PTT. Deze methode werkt met vaste routes, elk bestaande uit twintig telpunten. Op elk punt worden gedurende vijf minuten alle vogel-

Tabel 1. Relevante meetnetten van de vijf soorten niet-broedvogels

Meetnet	Watervogels	PTT
Kader	NEM, ANLb	ANLb
Opdrachtgevers	WOT/LNV, RWS, BIJ12	BIJ12
Organisatie	Sovon (ism RWS,CBS)	Sovon
Startjaar	1975	1978
Blauwe Kiekendief	X	X
Geelgors		X
Goudplevier	X	
Keep		X
Kleine Zwaan	X	

soorten geteld. Het PTT is een midwintertelling die jaarlijks plaatsvindt in de periode 15 december t/m 1 januari. Voortbordurend op Teunissen *et al.* 2015 zijn voor uitspraken op provinciaal niveau, ten minste 400 telpunten in of nabij beheerd ANLb-gebied nodig en een vergelijkbaar aantal daarbuiten (als referentiegebied). Met een PTT-punt wordt in beginsel een oppervlakte van 28 ha bestreken (oftewel, gemiddeld wordt vanaf elk punt 300 meter in het rond gekeken). Met 400 punten wordt, ook als ze maar deels in of bij geschikt gebied liggen, een grote steekproef bereikt. Inspanningen zijn verricht om vrijwilligers te werven voor 19 nieuwe PTT-routes om een dergelijke steekproef te bereiken.

Goudplevier

Nederland herbergt met name in oktober-november internationaal belangrijke aantallen Goudplevieren. De monitoring van deze soort in het kader van het NEM (landelijk meetnet Watervogels) gebeurt door middel van maandelijkse tellingen in Natura 2000-gebieden (wetlands), terwijl deze soort voor meer dan de helft in agrarisch gebied buiten wetlands voorkomt (Kleefstra *et al.* 2014). Er zijn aanwijzingen dat de Goudplevier in agrarisch gebied een andere trend laat zien dan in wetlands. Daarom wordt voor het bepalen van de landelijke trend ook eens in de zes jaar een extra, integrale telling georganiseerd, maar deze is niet standaard in het NEM opgenomen. Binnen Gelderland zijn er twee belangrijke concentratiegebieden, namelijk de Nijkerker- en Putterpolder en de omgeving van Elburg. Voor deze gebieden zijn extra inspanningen verricht om de aantallen en verpreiding van Goudplevier nauwkeurig in beeld te brengen. Aan de vaste watervogeltellers is gevraagd om hun waarnemingen nauwkeurig op kaart in te tekenen.

Kleine Zwaan

In het kader van het landelijk Meetnet Watervogels worden de belangrijkste gebieden van de Kleine Zwaan elk winterhalfjaar geteld. In Gelderland gaat het specifiek om de omgeving van de Randmeren. Daarnaast komen kleine concentraties voor in het rivierengebied. Ook deze worden maandelijks geteld (deels per boot en deels vanaf de oever). Om meer te weten te komen over de verspreiding binnen de telgebieden hebben we ook voor deze soort de tellers opgeroepen om waarnemingen nauwkeurig op kaart in te tekenen.

2.2. Methode van het veldwerk

De betreffende vogeltellingen zijn uitgevoerd binnen ofwel het landelijke meetnet Watervogels of het PTT-project. Beide kennen een eigen methodiek, die hieronder kort wordt besproken.

Meetnet Watervogels

Het Meetnet Watervogels is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Dit is een samenwerkingsverband tussen Rijkswaterstaat (RWS), Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Sovon. Het veldwerk wordt grotendeels uitgevoerd door vrijwilligers en medewerkers van het Rijk, provincies, instituten en terreinbeherende organisaties. De monitoring volgt een vaste systematiek met een jaarlijks vergelijkbare telinspanning (Koffijberg *et al.* 2000, Soldaat *et al.* 2004) en steunt op twee belangrijke onderdelen:

1. Maandelijks tellingen in monitoringgebieden gedurende het winterhalfjaar. Dit betreft veelal grotere, (inter)nationaal belangrijke wateren, waaronder alle Rijkswateren en Natura 2000-gebieden. Hier worden alle watervogelsoorten geteld. Voorts worden ganzen en zwanen geteld in (inter)nationaal belangrijke foerageergebieden ('ganzengebieden'), veelal in agrarisch gebied. Het overgrote deel van deze gebieden wordt maandelijks van september tot en met april geteld; Waddenzee, Zoete Rijkswateren en Zoute Delta zelfs jaarrond vanwege hun grote belang. De resultaten van de maandelijks tellingen vormen de basis voor het bepalen van trends, zowel landelijk als per Natura 2000-gebied.
2. Midwintertelling halverwege januari. Tijdens deze telling worden vele (overige) gebieden onderzocht als aanvulling op de monitoringgebieden, evenals concentratiegebieden van zee-eenden in Waddenzee en Noordzee. De telling, in het kader van de International Waterbird Census van

Wetlands International, geeft inzicht in de landelijke verspreiding en populatiegrootte van overwinterende watervogels en levert een belangrijke bijdrage aan het periodiek bepalen van internationale populatiegroottes en 1%-normen.

Er wordt gewerkt met vaste telgebieden – met zo goed mogelijk in het veld herkenbare begrenzingen – die overdag worden bezocht en gebiedsdekkend (integraal) worden geteld op alle aan water gebonden vogelsoorten op een van tevoren vastgestelde datum (in het weekeinde in het midden van de maand). Verdere details en achtergronden over de telmethode zijn na te lezen in de door Sovon uitgebrachte telhandleiding (Hornman *et al.* 2012, te downloaden via www.sovon.nl/nl/watervogels). Jaarlijks wordt een rapportage opgesteld over de resultaten van het landelijke meetnet, waarin onder meer de aantalsontwikkelingen en verspreiding van de onderzochte vogelsoorten worden geschetst (zie bijvoorbeeld Hornman *et al.* 2015, eveneens te downloaden via bovengenoemde link).

De extra inspanningen in het kader van de (Gelderse) ANLb-monitoring zijn er niet op gericht om meer gebieden te tellen, maar om nauwkeuriger de waarneemlocaties van de doelsoorten vast te leggen. Er worden hierdoor puntwaarnemingen verzameld, in plaats van totalen per gebied. Van elk van deze puntwaarnemingen wordt vervolgens gekeken of deze 1) binnen de begrenzingen van het beschikt gebied liggen (ANLb, of 2) buiten de begrenzingen van het beschikt gebied maar wel in agrarisch gebied (referentie), of 3) elders gelegen zijn (overig). Waarnemingen die niet nauwkeurig zijn ingetekend zijn minder goed bruikbaar. Er kan gekeken worden in welke van de drie categorieën het middelpunt van het betreffende telgebied ligt, maar dat is minder nauwkeurig.

PTT-project

Het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT) is het langst lopende monitoringproject van Sovon. Het is gestart in 1978, kende enige varianten maar bestaat tegenwoordig uit een jaarlijkse decembertelling. Het heeft als doel om de aantallen en verspreiding vast te leggen van min of meer algemene wintervogels, in aanvulling op de andere wintervogelprojecten (o.a. watervogeltellingen). Alle soorten worden geteld. Voor ca. 80 soorten levert dit project onmisbare informatie op. Het gaat zowel om overwinteraars uit Noord- en Oost-Europa als Nederlandse standvogels. De werkwijze is relatief eenvoudig. Het gaat om een eenmalige telling in de periode van 15 december tot en met 1 januari. Er wordt geteld langs een vaste telroute met 20 vaste telpunten. Per punt wordt precies vijf minuten geteld. Verdere details en achtergronden over de telmethode zijn na te lezen in de

door Sovon uitgebrachte telhandleiding (van Manen & de Jong 2016, te downloaden via www.sovon.nl/nl/ptt).

De extra inspanningen in het kader van de (Gelderse) ANLb-monitoring zijn er op gericht om meer telpunten die bruikbaar zijn voor de ANLb-monitoring te tellen en zodoende van de doelsoorten meer puntwaarnemingen te verzamelen. Ook hier geldt dat van elk van deze puntwaarnemingen vervolgens gekeken wordt of deze 1) binnen de begrenzingen van het beschikt gebied liggen (ANLb, of 2) buiten de begrenzingen van het beschikt gebied maar wel in agrarisch gebied (referentie), of 3) elders gelegen zijn (overig).

2.3. Wervingsacties

Op verschillende manieren zijn extra oproepen gedaan, zowel onder vaste watervogeltellers om de doelsoorten op kaart in te tekenen, als onder potentiële nieuwe tellers, om voor het PTT te gaan tellen. Deze oproepen werden gedaan via Sovon Nieuws, nieuwsberichten op www.sovon.nl, facebook, twitter en www.naturetoday.nl (zie figuren 1 en 2 voor enkele voorbeelden).

Nieuwe PTT-routes

Om aan de benodigde steekproef te komen voor de meetsoorten van het ANLb zijn in Gelderland 19 extra routes aangemerkt als ANLb-route. Het gaat om zowel nieuw aangemaakte als reeds bestaande (oude) routes. De routes werden duidelijk zichtbaar gemaakt op de online aanmeldpagina, waarbij werd uitgelegd dat deze routes prioriteit hebben.

Belactie om te werven

Op 25 november, 1 en 12 december werd van 19.00-21.00 uur een belavond gehouden om tellers te werven. Daarbij is gebruik gemaakt van een overzicht met (oud-)tellers die hebben bijgedragen aan het veldwerk voor het atlasproject en in de buurt van een ANLb-route wonen. Vrijwel iedere teller gaf aan het prima te vinden hiervoor gebeld te worden en de bereidheid tot (extra) telwerk was groot (zie tabel 2). De streeftaantallen voor ANLb-telpunten zijn op deze manier ruim gehaald.

Tabel 2. Aantal getelde PTT-telpunten in Gelderland in de winter van 2016/2017, onderverdeeld in beschikt gebied, referentiegebied en overig gebied.

Telpunten	Geteld	Streeftaantal
Beschikt	557	400
Referentie	765	400
Overig	1214	n.v.t.

Nauwkeurig intekenen tijdens watervogeltellingen

Ook aan de oproepen om tijdens watervogeltellingen doelsoorten nauwkeurig op kaart in te tekenen is gehoor gegeven. Vooral voor de Goudplevier leverde dit veel waardevolle gegevens op; van de 60 waarnemingen werden er maar liefst 42 nauwkeurig ingetekend (70%). Bij Kleine Zwaan en Blauwe Kiekendief ging het respectievelijk om zeven van de 23 waarnemingen (30%) en drie van de 25 (12%).

2.4. Verwerking van gegevens

De veldwaarnemingen zijn genoteerd op kaarten of tablet. Na afloop van de tellingen zijn de gegevens ingevoerd in de online invoermodule van Sovon. Een groot voordeel van de online invoermodule is dat bewerkingen transparant en reproduceerbaar zijn. De aantallen per telgebied zijn opgenomen in het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Hierdoor zijn de gegevens ook toegankelijk in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFD).

2.5. Weer

Het weer speelt op verschillende manieren een rol bij het verrichten van vogeltellingen. Enerzijds is er variatie in de aanwezigheid en talrijkheid van vogelsoorten afhankelijk van de weersomstandigheden (denk aan verschillen tussen zachte en strenge winters) en anderzijds kunnen ongunstige weersomstandigheden zoals mist, regen en harde wind het veldwerk bemoeilijken. In deze paragraaf wordt daarom een beeld geschetst van de weersomstandigheden in de winter van 2016/2017. Het is samengesteld aan de hand van informatie op www.knmi.nl. Eerst wordt een globale beschrijving gegeven en daarna volgt een meer gedetailleerde beschrijving per maand; alle maanden van het watervogeltelseizoen (september-april) worden behandeld.

Algemene karakteristiek

De winter van 2016/2017 was aan de zachte kant, droog en zonnig, met in januari een vorstperiode. De gemiddelde temperatuur in De Bilt over de periode van december 2016 tot februari 2017 kwam uit op 3,8 °C. Het langjarig gemiddelde (1981-2010) bedraagt 3,4 °C. In totaal werden in De Bilt 37 vorstdagen (minimumtemperatuur lager dan 0,0 °C) geteld en vijf ijsdagen (maximumtemperatuur lager dan 0,0 °C), tegen respectievelijk 38 en zeven normaal. In tabel 3 worden enkele belangrijke weersvariabelen voor de periode september tot april samengevat.

Foto: Ran Schols

30 september 2016

Kleine Zwanen, Blauwe Kieken en Goudplevieren intekenen in Gelderland

Watervogeltellers in Gelderland kunnen bijdragen aan het meten van effectief agrarisch natuurbeheer door Kleine Zwaan, Goudplevier en Blauwe Kiekendief met een stip in te voeren. Binnen het agrarisch natuurbeheer gaat er ook aandacht uit naar doortrekkers en overwintersaars. Graag willen we meer zicht krijgen op de effectiviteit van de beheermaatregelen, juist voor die soorten.

Watervogeltellers en ganzen- en zwanentellers

kunnen daar nu dus een eenvoudige maar belangrijke bijdrage aan leveren.

Door Roy Slaterus en Menno Hornman

Met precies ingetekende waarnemingen van Kleine Zwaan, Blauwe Kiekendief en Goudplevier krijgen we een beter zicht op het terreingebruik en de waarde van de verschillende terreindelen binnen een telgebied. Hierdoor wordt het onder meer mogelijk om de situatie in beheerd gebied te vergelijken met de situatie in regulier agrarisch gebied.

Waar zitten ze?

Blauwe Kiekendief komt verspreid over de provincie voor en foerageert op o.a. kleine zoogdieren in open agrarische gebieden en op heidevelden. De soort overnacht op gezamenlijke slaappleaatsen die vooral gelegen zijn in natuurgebieden (moeras, vochtige ruigten). De belangrijkste gebieden voor Kleine Zwanen en Goudplevieren binnen Gelderland zijn gelegen langs de Randmeren.

Intekenen

We zouden het zeer op prijs stellen als je in de (gehele) provincie Gelderland je waarnemingen van deze drie soorten tijdens de watervogel- of ganzen- en zwanentelling nauwkeurig op kaart zou willen intekenen. Na afloop van je telling kun je de resultaten invoeren via de normale invoerpagina op sovon.nl. Klik voor deze drie soorten dan op 'zet stippen' onderaan de invoerpagina; met de punaise boven het kaartje van het telgebied die nu verschijnt kun je elke waarneming nauwkeurig intekenen. Vanaf oktober of november is het ook mogelijk om de je stippen in te voeren met de nieuw ontwikkelde Avimap applicatie voor mobiele (Android) smartphones of tablets. Over deze laatste ontwikkeling zal je binnenkort worden geïnformeerd.

Resultaten

Van de (voorlopige) resultaten zullen we in een volgende nieuwsbrief verslag doen. Mocht je vragen of opmerkingen hebben, neem dan contact op met Menno Hornman (024-7410461) of Roy Slaterus (roy.slaterus@sovon.nl of 06-49390496). We hopen dat je mee wilt doen!

Figuur 1. Oproep voor het intekenen van waarnemingen tijdens watervogeltellingen via de sovon-website.

PTT: het jaarlijkse fietsrondje rond Kerst

Nee, met PTT bedoelen we niet de oude afkorting van de rondfietsende postbodes. Maar PTT heeft wel iets met fietsen te maken. Veel waarnemers die aan dit oudste monitoringproject van Sovon meedoen gaan namelijk op hun fiets van telpunt naar telpunt. Eén keer tussen 15 december en 1 januari gaan ze alle 20 telpunten af. De winterse telling is eenvoudig, kost weinig tijd en levert waardevolle informatie op over de ontwikkeling van wintervogels. We zoeken nog fietsers! (Het kan ook lopend of met de auto).

*Vanaf ieder telpunt worden 5 minuten lang alle vogels geteld.
Foto: Peter Eekelder*

PTT, al sinds 1978

Aantal getelde punten (2015): 9038

Aantal waarnemers (2015): 387

Snelst afnemende soort: Veldleeuwerik, in de laatste 10 jaar met -21% jaarlijks.

Snelst toenemende soort: Grote zilverreiger, in de laatste 10 jaar met + 21% jaarlijks

Richard Houtman, route Lepelaarplassen-Wilgenbos

'Toen ik 15 was vertelde Rob van Swieten mij dat ik voor Sovon kon gaan tellen. Ik vond de Lepelaarplassen wel een vet natuurgebied en stippelde daar en in het naastgelegen wilgenbos een PTT-route uit. Deze winter ga ik voor het 17e jaar op pad. Ik zie de telling als een jaartijds uitje met vaak mooie verrassingen. Zo genoot ik van een tussen de Kolganzen verstopte Dwerggans, een laag overvliegende Zeearend, een over het ijs lopende Vos en een naast het pad foeragerende Grote Pieper. In de eerste jaren zag ik nog weleens een Blauwe Kiekendief en waren Grote Zilverreigers een bijzonderheid. Die situatie is nu omgedraaid. Overigens zag ik de laatste winters weer meerdere IJsvogels, zelfs met elkaar in conflict om een territorium. Dat is natuurlijk het effect van de zachte winters.'

> sovon.nl/PTT

Regio's waar we speciaal tellers zoeken:

- Texel
- Noordoost-Friesland
- Noordwestelijk van Groningen-stad
- Purmerend
- Leimuider, Nieuwkoop, Woerden
- Alblasserwaard
- Achterhoek-noord
- Noordwest-Brabant
- Walcheren en Noord-Beveland
- Zuid-Limburg

*Bekijk de vacante routes op
portal.sovon.nl/portal/vacant/*

Richard Houtman

Figuur 2. Oproep voor PTT-tellingen in Sovon Nieuws 2016 (3).

Tabel 3. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren en neerslaghoeveelheid) voor de periode september 2016 tot april 2017, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor langjarig gemiddelde 1981-2010.

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2016/17	Ref	2016/17	Ref	2016/17	Ref
September	17,3	14,5	217	143	24	78
Oktober	9,9	10,7	131	115	54	83
November	5,4	6,7	83	63	77	82
December	4,7	3,7	72	49	23	80
Januari	1,6	3,1	87	62	57	73
Februari	5,1	3,3	71	85	61	55
Maart	8,6	6,2	178	125	54	68
April	8,6	9,2	200	178	25	44

September 2016

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 17,3 °C tegen 14,5 °C normaal was het de op twee na warmste september sinds het begin van de regelmatige waarnemingen in 1706. Kortgeleden, in 2006 en 1999, was het nog warmer. Tot en met de 19e lag de gemiddelde temperatuur ver boven normaal en de eerste helft van de maand werden regelmatig zomerse maxima van 25 °C of meer bereikt. Op de 13e en 14e werd het zelfs in een groot deel van het land tropisch warm met maxima van 30 °C of hoger. In De Bilt waren er zeven zomerse dagen (normaal twee), in het zuiden plaatselijk tien. In De Bilt waren er twee tropische dagen; een zo groot aantal in september was nog nooit eerder voorgekomen. In het zuiden waren er plaatselijk drie tropische dagen. Op 26 dagen werd het in De Bilt minimaal 20 °C. Normaal zijn dat 10 dagen. De eerste dagen van de maand was het wisselvallig en op de 3e en 4e viel een groot deel van de totale neerslagsom. Maar met gemiddeld over het land 24 mm regen was de maand als geheel zeer droog. Het langjarig gemiddelde is 78 mm. Gemiddeld over het land scheen de zon 217 uren tegen een langjarig gemiddelde van 143 uren. Deze maand behoort daarmee tot de zonnigste septembermaanden sinds het begin van de waarnemingen.

Oktober 2016

Met een gemiddelde temperatuur in De Bilt van 9,9 °C tegen een langjarig gemiddelde van 10,7 °C was oktober vrij koud. Daarmee was het de eerste maand sinds april die kouder was dan normaal. De maand begon echter met een voortzetting van het warme weer van september. Dit veranderde vanaf de 5e toen onder invloed van een hogedrukgebied boven Scandinavië de stroming noordoostelijk werd. Op 9 oktober kwam het kwik daarbij voor het eerst deze herfst in het oosten van het land onder het vriespunt. Halverwege de maand werd het hogedrukgebied naar het oosten verdreven en kreeg een lagedrukge-

bied boven de Noordzee meer invloed op het weer boven ons land. De wind draaide naar zuidelijke richtingen waardoor de temperatuur opliep. Op 16 oktober werd het in het zuiden van het land boven de twintig graden. Het zachte weer werd op de 17e alweer verdreven door een lagedrukgebied dat vervolgens op 18 en 19 oktober over het land trok en onstuimig weer veroorzaakte. Daarna keerde het rustig herfstweer terug maar koelde het opnieuw in heldere nachten flink af. Het overwegend rustige herfstweer resulteerde in weinig neerslag. Met landelijk gemiddeld 54 mm neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 83 mm was de maand dan ook vrij droog. Het was een zonnige maand met een gemiddelde zonschijnduur van 131 uur tegen een langjarig gemiddelde van 115 uur.

November 2016

Met een gemiddelde temperatuur van 5,4 °C tegen een langjarig gemiddelde van 6,7 °C was november een koude maand. Sinds 1998 was november niet meer zo koud; toen was het 3,7 °C. Vooral de eerste helft van de maand verliep kouder dan normaal met een aanvoer uit voornamelijk noordelijke richtingen. Op 12 november kwam het in Twente voor het eerst deze herfst tot matige vorst met -5,6 °C. Vanaf 15 november veroorzaakte een lagedrukgebied nabij IJsland bij ons een stroming uit meer westelijke richtingen met weliswaar hogere temperaturen maar ook wind en regen. Op 20 november trok de eerste herfststorm over ons land, waarna we even in een zuidelijke stroming kwamen met zeer zachte lucht. Snel daarna bouwde zich echter een hogedrukgebied op ten noorden van ons land en kwamen we opnieuw in een noordoostelijke stroming met aanvoer van koude lucht. Onder een heldere hemel kon het aan het einde van de maand flink afkoelen en ook overdag lag de temperatuur ver beneden normaal. In totaal telde de maand hierdoor in De Bilt 12 vorstdagen tegen vijf normaal. De hoeveelheid neerslag lag met gemiddeld over het land 77 mm iets onder het

langjarige gemiddelde van 82 mm. De eerste twintig dagen van de maand was het op de meeste plaatsen natter dan normaal en viel er elke dag wel wat neerslag. Het natst was het deze maand in het zuidwesten van het land. Het was zeer zonnig met gemiddeld over het land 83 uren zon tegen een langjarig gemiddelde van 63 uur. Dit kwam vooral door de laatste week van de maand, waarin de zon vaak uitbundig scheen.

December 2016

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 4,7 °C tegen een langjarig gemiddelde van 3,7 °C was december zacht. Het weer werd gedurende het grootste deel van de maand gedomineerd door hogedrukgebieden. De maand begon zacht, maar rond 5 december was het koud met 's nachts lichte tot matige vorst en overdag temperaturen tot ongeveer 5 graden. Er volgde zacht en meest droog weer. Vanaf 20 december was het twee dagen koud met vorst in de nacht. De kerstdagen verliepen zacht en wisselvallig met veel wind. Aan het einde van de maand werd het opnieuw koud onder invloed van een hogedrukgebied. Vanaf 28 december was er plaatselijk dichte mist. Op 29 december bleef het dankzij de mist in De Bilt de hele dag vriezen, de enige ijsdag van deze maand. Er werden in De Bilt 10 vorstdagen geteld; normaal zijn dat er 13. Met gemiddeld over het land 23 mm neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 80 mm verliep de maand zeer droog. In het midden en westen van het land viel de minste neerslag. Als gevolg van de hogedrukinvloed was het vaak rustig. In de nacht naar 11 december veroorzaakte een kleine storing bij een koufront in het westen en midden zware windstoten tot 90 km/uur. De zon scheen deze maand gemiddeld over het land 72 uur, terwijl het langjarige gemiddelde 49 uur is.

Januari 2017

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 1,6 °C tegen normaal 3,1 °C was het de koudste januari sinds 2010. Dat jaar kwam januari uit op -0,5 °C. De afwijking ten opzichte van het langjarige gemiddelde was in het (zuid)oosten veel groter dan in het (noord)westen van het land. Zo kwam de gemiddelde temperatuur in Maastricht uit op 0,6 °C tegen normaal 2,7 °C en die in Den Helder op 2,6 °C tegen normaal 3,5 °C. De eerste dagen van de maand was het licht wisselvallig en lag de temperatuur rond normaal. Op 6 januari werd er koude lucht aangevoerd; op veel plaatsen was dit een ijsdag. Vanaf 7 januari was het in een westelijke stroming een aantal dagen wisselvallig en zacht. Rond het midden van de maand bouwde zich boven het Europese continent een omvangrijk en krachtig hogedrukgebied op. Dit systeem bleef tot de 27e bepalend voor het weer en zorgde voor licht winters weer. Tijdens

veel nachten vror het op uitgebreide schaal licht tot matig. Op 23 januari kwam het in het oosten tot strenge vorst. De maxima lagen in dit tijdvak vaak wat beneden normaal. Op 16, 17 en 18 januari bleef het op sommige plaatsen zelfs het gehele etmaal vriezen. In totaal werden in De Bilt 17 vorstdagen genoteerd tegen 13 normaal en twee ijsdagen tegen drie normaal. Met gemiddeld over het land 57 mm tegen een langjarig gemiddelde van 73 mm, was januari aan de droge kant. Op de droogste plaatsen viel lokaal niet meer dan 30 mm. Een kleine maar actieve depressie veroorzaakte op 12 en 13 januari veel neerslag. Gemiddeld over het land viel toen 25 mm. De neerslag viel deels in de vorm van sneeuw waarbij een sneeuwdek ontstond. De meeste sneeuw bleef liggen in een strook van Zeeuws-Vlaanderen naar Overijssel, met lokaal 5-12 cm. De dagen daarna verdween het sneeuwdek op de meeste plaatsen geleidelijk, maar in het oosten kon zich lokaal een gesloten dek handhaven tot 27 januari. Het was een zonnige maand met landelijk gemiddeld 87 zonuren tegen normaal 62. De regionale verschillen waren klein. Opvallend was het soms grote contrast tussen zonovergoten dagen, afgewisseld met dagen die grijs of met dichte mist verliepen.

Februari 2017

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 5,1 °C was februari duidelijk zachter dan het langjarige gemiddelde van 3,3 °C. De eerste week van februari verliep zacht onder invloed van een zuidelijke tot zuidwestelijke stroming. Een hogedrukgebied boven Scandinavië zorgde daarna voor enkele winterse, koude dagen waarbij het van 8 tot en met 10 februari op sommige plaatsen het gehele etmaal bleef vriezen. Er waren twee ijsdagen, wat normaal is voor februari. Het hogedrukgebied trok naar Oost-Europa, waardoor de stroming naar zuid draaide. Dat resulteerde vervolgens in zeer zacht, voorjaarsachtig weer met veel zon. De hoogste maximumtemperatuur werd gemeten op 15 februari bij Maastricht: 17,1 °C. Het bleef tot en met het einde van de maand zacht met maximumtemperaturen rond 10 graden. Er waren 10 vorstdagen, duidelijk minder dan het langjarige gemiddelde van 15. Er viel over het land gemiddeld 61 mm neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 55 mm. De maand begon relatief droog. In het weekeinde van 11 en 12 februari sneeuwde het op veel plaatsen; op de 11e viel in de zuidelijke helft van het land 1-3 cm. In de nacht en vroege ochtend van de 12e viel in een strook over het midden 5-10 cm. Vooral in het westen bleef deze sneeuw enkele dagen liggen. Vanaf de 20e was het zeer wisselvallig met van tijd tot tijd flink wat regen. Op 23 februari zorgde een kleine storing in vooral de zuidwestelijke helft van het land voor zeer zware winstoten tot rond 100 km/uur. De zon scheen in februari met gemiddeld

over het land 71 uur wat minder dan de normaal van 85 uren. Vooral de winterse periode die begon op de 8e verliep somber.

Maart 2017

Met een gemiddelde temperatuur van 8,6°C tegen normaal 6,2 °C was maart zeer zacht. Alleen maart 1991 was met 8,8 °C nog zachter. Lagedrukgebieden in onze omgeving zorgden voor een wisselvallige start van de maand. Diverse storingen trokken met een overwegend zuidwestelijke aanvoer over ons land. Koud werd het daardoor niet. De maand telde dan ook geen enkele dag waarop de gemiddelde temperatuur onder het langjarige gemiddelde kwam. Vanaf 10 maart werd de maand grotendeels gedomineerd door hogedrukgebieden in onze omgeving en werd het rustig voorjaarsweer. Slechts zwakke storingen trokken af en toe over het land. Alleen rond het weekend van 18 en 19 maart wist de lage druk weer even terrein te winnen. Daarna keerde het rustige en zonnige voorjaarsweer terug. In een oost tot noordoostelijke stroming liepen de temperaturen overdag flink op, maar daalden in de heldere nachten nog regelmatig tot rond het vriespunt. Maart telde in totaal nog drie vorstdagen tegen acht normaal. De laatste dagen van de maand draaide de wind naar zuidelijke richtingen en werden de hoogste temperaturen van deze maand bereikt. Op 30 maart werd voor het eerst dit seizoen in De Bilt een warme dag genoteerd. Ook 31 maart was daar en op veel andere plaatsen in het land een warme dag. Normaal telt maart nog geen warme dagen. Het was deze maand aan de droge kant met gemiddeld over het land 54 mm neerslag tegen een normale hoeveelheid van 68 mm. Ruim de helft van de neerslag viel in de eerste negen dagen van de maand. Met gemiddeld over het land 178 uren zon tegen een langjarig gemiddelde

van 125 uren zon was de maand zeer zonnig.

April 2017

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 8,6 °C tegen een langjarig gemiddelde van 9,2 °C was april vrij koud. De maand had daarmee dezelfde temperatuur als maart, die juist zeer zacht was. De maand begon met een voortzetting van het zachte weer van de voorgaande maand onder invloed van hogedrukgebieden in onze omgeving. De eerste 10 dagen lag de gemiddelde temperatuur bijna twee graden boven het langjarige gemiddelde. Op 9 april liep op een zonovergoten dag de temperatuur in het grootste deel van het land na een koude nacht op tot boven de 20 °C. In De Bilt was dit met 21,0 °C de enige warme dag van de maand. Normaal telt april drie warme dagen. Halverwege de maand kregen storingen en lagedrukgebieden meer invloed op het weer. De wind draaide naar overwegend noordelijke richtingen waarmee koude lucht werd aangevoerd. De temperatuur zakte daardoor op de meeste dagen naar waarden onder normaal. In combinatie met een soms stevige wind lag de gevoelstemperatuur op sommige dagen nog wat lager. Beide paasdagen verliepen koud, kouder dan Kerst van afgelopen jaar. Met 's nachts regelmatig brede opklaringen kon het op veel dagen afkoelen tot temperaturen net boven of onder het vriespunt. In De Bilt kwam de temperatuur op vier dagen onder 0 °C, precies gelijk aan het normale aantal vorstdagen. Met gemiddeld over het land 25 mm neerslag tegen normaal 44 mm was de maand droog. De maand begon de eerste dag met wat regen, maar de daaropvolgende 10 dagen verliepen vrijwel droog. Met gemiddeld over het land 200 zonuren tegen normaal 178 was april vrij zonnig. Echt sombere dagen ontbraken.

3. Resultaten winter 2016/2017

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd. Er wordt eerst een overzicht op hoofdlijnen gegeven. Daarna volgen beknopte soortbesprekingen. Bijlage 1 geeft de ligging weer van de in 2016/2017 getelde Watervogelgebieden en PTT-routes die als basis zijn gebruikt voor de ANLb-monitoring in Gelderland.

3.1. Totalen

Watervogeltellingen

Tabellen 4-6 geven de aantallen van respectievelijk Blauwe Kiekendief, Goudplevier en Kleine Zwaan weer tijdens maandelijkse watervogeltellingen in seizoen 2016/2017 in Gelderland. De aantallen zijn onderverdeeld in beschikt gebied (ANLb), referentiegebied en overig gebied. De categorie onbepaald heeft betrekking op gebiedstotalen; het betreft hier waarnemingen die niet nauwkeurig op kaart wer-

den ingetekend en zodoende niet (met zekerheid) konden worden toegekend tot een van de categorieën beschikt, referentie of overig. Voor de ANLb-monitoring leveren alleen de categorieën beschikt en referentie bruikbare informatie op.

Wat opvalt is dat bij de Blauwe kiekendief en Kleine Zwaan het overgrote aantal waarnemingen in de categorie onbepaald valt. In het geval van Kleine Zwaan ging het hierbij veelal om gebiedstotalen voor open wateren (Wolderwijd en Nuldernauw). Deze bevinden zich buiten de gedeelten van Gelderland waar de beschikte gebieden en referentiegebieden voor ANLb liggen.

Bij Blauwe Kiekendief ligt dit anders. Deze soort komt voor een groot deel wel in het agrarisch gebied voor, maar hier kan meespelen dat vooral jagende exemplaren worden waargenomen en dat deze soort een relatief groot gebied kan bestrijken (over meerdere percelen). Hierdoor is deze soort minder

Tabel 4. Aantallen Blauwe Kiekendieven vastgesteld tijdens watervogeltellingen in Gelderland in seizoen 2016/2017, onderverdeeld in beschikt gebied (ANLb), referentiegebied en overig gebied. Onbepaald betreft aantallen die op telgebiedniveau zijn opgegeven.

	Sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	Totaal
Beschikt	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Referentie	0	2	0	0	1	0	0	0	3
Overig	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Onbepaald	1	2	10	3	4	7	4	1	32
Totaal	1	4	10	3	5	7	4	1	35

Tabel 5. Aantallen Goudplevieren vastgesteld tijdens watervogeltellingen in Gelderland in seizoen 2016/2017, onderverdeeld in beschikt gebied (ANLb), referentiegebied en overig gebied. Onbepaald betreft aantallen die op telgebiedniveau zijn opgegeven.

	Sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	Totaal
Beschikt	116	305	5807	3000	3740	2510	0	0	15478
Referentie	0	0	2506	0	0	1	0	0	2507
Overig	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Onbepaald	1237	1225	440	73	884	1	1	0	3861
Totaal	1353	1530	8754	3073	4624	2512	1	0	21847

Tabel 6. Aantallen Kleine Zwanen vastgesteld tijdens watervogeltellingen in Gelderland in seizoen 2016/2017, onderverdeeld in beschikt (ANLb) gebied, referentiegebied en overig gebied. Onbepaald betreft aantallen die op telgebiedniveau zijn opgegeven.

	Sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	Totaal
Beschikt	0	0	0	0	10	0	0	0	10
Referentie	0	0	0	0	0	7	1	0	8
Overig	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Onbepaald	0	0	244	482	33	293	0	0	1052
Totaal	0	0	244	482	43	300	1	0	1070

gemakkelijk toe te wijzen aan een van de categorieën beschikt, referentie en overig.

Bij de Goudplevier vallen de meeste waarnemingen binnen de categorieën beschikt en referentie. Een relatief groot deel (70%) van de waarnemingen is ingetekend op stipniveau. In veruit de belangrijkste maand voor deze soort in Gelderland (november) werden ruim 5.800 van de in totaal bijna 8.800 exemplaren vastgesteld in beschikt gebied (66%). De aantallen in referentiegebied lagen toen aanmerkelijk lager, met ruim 2500 exemplaren (29%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de spreiding van de terreinen met beschikt, referentie- en overig gebied over de Randmeerkust niet helemaal gelijkmatig is.

PTT-tellingen

De resultaten van de PTT-tellingen worden weergegeven in tabel 7. De aantallen zijn onderverdeeld in beschikt gebied, referentiegebied en overig gebied. Zoals ook al is aangegeven bij de watervogels, leveren voor de ANLb-monitoring alleen de categorieën beschikt en referentie bruikbare informatie op.

Zoals eerder aangegeven zijn PTT-tellingen vooral relevant voor Geelgors en Keep. Van dit duo was de Keep in de winter van 2016/2017 veruit het talrijkst. In totaal werden bijna 700 exemplaren genoteerd, tegenover 60 Geelgorzen. Een groot deel van de Kepen werd echter noch in beschikt, noch in referentiegebied aangetroffen. Deze waarnemingen dragen dus niet bij aan de ANLb-monitoring.

Bij Geelgors lijkt er sprake van een verschil tussen beschikt en referentiegebied – er werden immers tweemaal zoveel exemplaren geteld in referentiegebied. Het gaat echter om betrekkelijk kleine aantallen. Tevens is het beeld precies andersom, wanneer niet gekeken wordt naar het aantal exemplaren maar naar het aantal telpunten waar deze werden aangetroffen. In beschikt gebied ging het om 13 telpunten met Geelgorzen en in referentiegebied om zeven, terwijl er verhoudingsgewijs iets meer punten in re-

ferentiegebied zijn geteld. Het aantal waarnemingen dat in de categorie ‘overig’ valt is voor deze soort met negen beperkt.

Ook werden er in totaal 15 Blauwe Kiekendieven geteld, waarvan vijf in beschikt en vier in referentiegebied. In de meeste gevallen ging het om één vogel per punt, maar er waren ook twee punten met elk twee exemplaren.

3.2. Soortbesprekingen

Hieronder wordt voor de vijf onderzochte vogelsoorten een korte toelichting gegeven op de resultaten uit de winter van 2016/2017.

Blauwe Kiekendief

De broedvogels van het Waddengebied lijken tegenwoordig merendeels in de eigen regio of zuidelijk tot in Zeeland en Limburg te overwinteren. Enkele honderden broedvogels van buiten Nederland overwinteren verspreid over het land. Ze gebruiken gezamenlijke slaapplekken in hoogveen- en heidegebieden, moerassen en boerenland waar tot enkele tientallen vogels bijeenkomen. Streng winterweer in ons land en ten noordoosten daarvan zorgt vaak voor enige toestroom van Blauwe Kiekendieven. Het aandeel volwassen mannetjes varieert per winter en per regio, maar is in het oosten van het land doorgaans hoger dan in het westen. De doortrek vindt in het voorjaar plaats tussen eind februari en half mei, zonder duidelijke piek. De najaarstrek speelt zich grotendeels in oktober en begin november af. Tot diep in de winter kunnen verplaatsingen optreden. Overwinterende Blauwe Kiekendieven worden verspreid over het gehele land aangetroffen. De aantallen nemen wel al jaren lang af (zie figuur 3). Provincies met de ruimste verspreiding zijn Groningen, Friesland, Drenthe, Flevoland en Zeeland. Elders zijn er meer plekken aan te wijzen waar de soort verstek laat gaan. Dat betreft bijvoorbeeld aaneengesloten bossen zoals op de Veluwe.

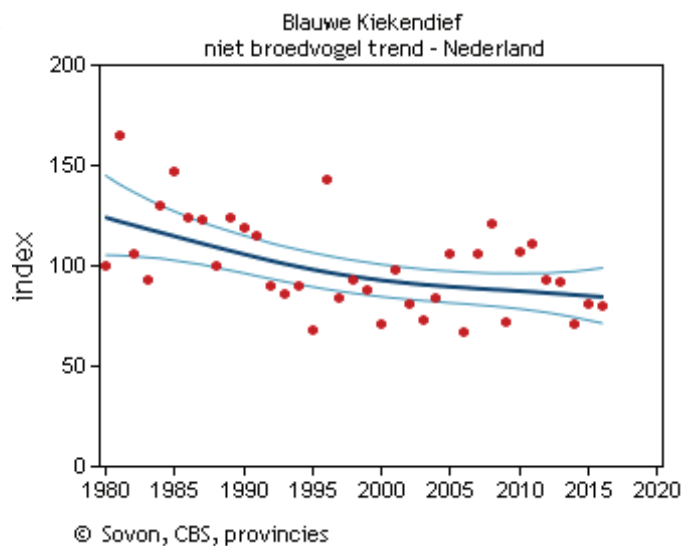
Tabel 7. Aantal Blauwe Kiekendieven, Geelgorzen, Goudplevieren, Kepen en Kleine Zwanen vastgesteld tijdens PTT-tellingen in Gelderland in de winter van 2016/2017 (periode 15 december tot 1 januari), onderverdeeld in beschikt (ANLb) gebied, referentiegebied en overig gebied.

	totaal aantal punten	Bl. Kiekendief vogels (punten)	Geelgors vogels (punten)	Goudplevier vogels (punten)	Keep vogels (punten)	Kl. Zwaan vogels (punten)
Beschikt	557	5 (4)	17 (13)	0 (0)	60 (14)	0 (0)
Referentie	765	4 (4)	34 (7)	10 (1)	86 (17)	0 (0)
Overig	1214	6 (5)	9 (5)	0 (0)	546 (105)	0 (0)
Totaal	2536	15 (13)	60 (25)	10 (1)	692 (136)	0 (0)

In Gelderland is de soort tamelijk schaars. Buiten die bosgebieden valt ook het ontbreken in het agrarisch gebied van het centrale deel van de Achterhoek op, afgaande op vogeltellingen verricht voor het atlasproject in 2013-2015. De vogeltellingen die verricht werden in het kader van de ANLb-monitoring in Gelderland in de winter van 2016/2017 lieten een soortgelijk beeld zien (zie figuur 4). Tijdens de watervogeltellingen van september tot april werden er in totaal 35 geteld (waarvan 10 in november), terwijl de PTT-tellingen in december resulteerden in 15 exemplaren. Slechts vijf hiervan werden ingetekend in beschikt gebied (alle tijdens de PTT-tellingen) en zeven in referentiegebied (twee in oktober en één in januari tijdens de watervogeltellingen; vier tijdens de PTT-tellingen). De waarnemingen zijn dus slechts voor een beperkt deel te relateren aan meetlocaties in het kader van ANLb-monitoring (beschikt en referentie).

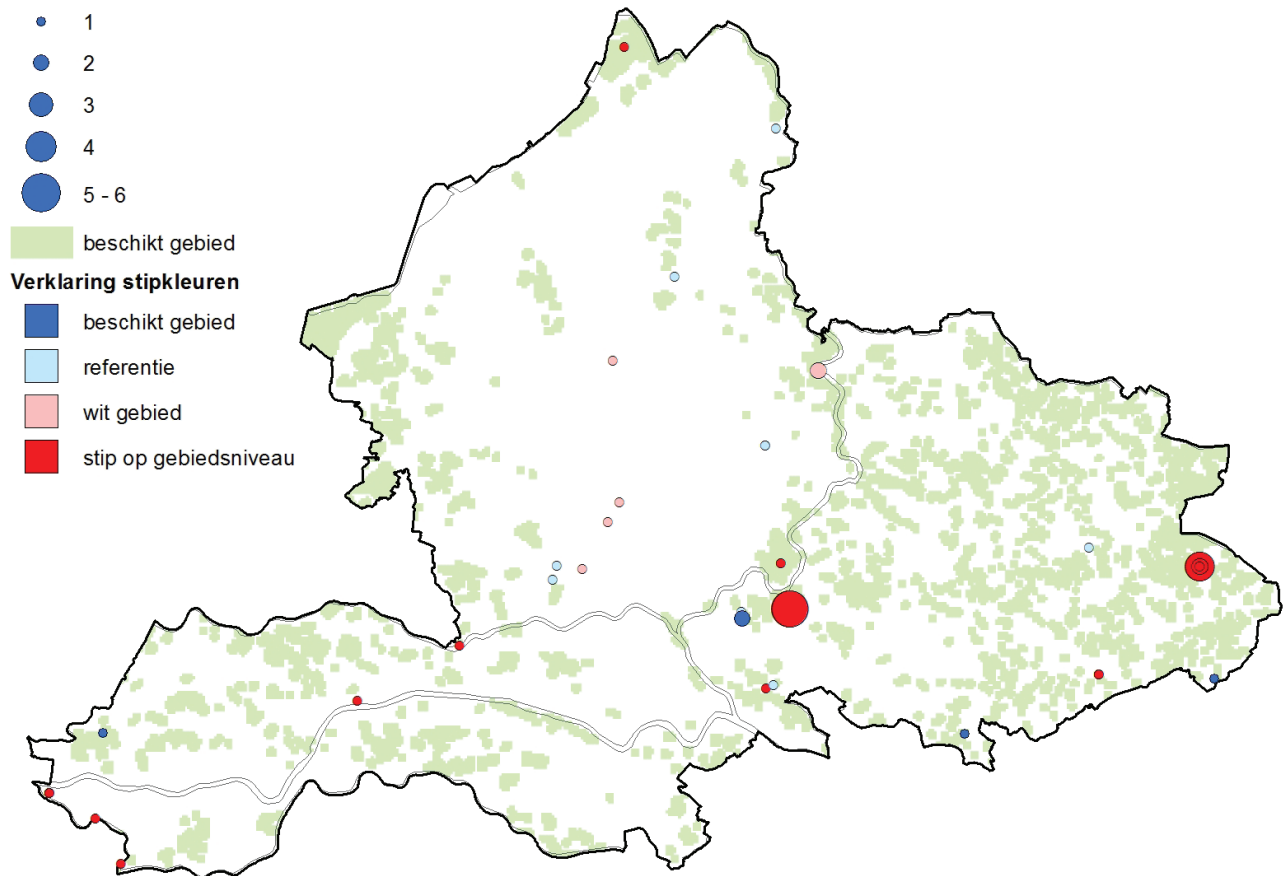
Geelgors

De Nederlandse broedvogels blijven hoofdzakelijk in eigen land en vormen wintergroepen op voedselrijke plekken. In uitzonderlijke gevallen, zoals de voor de Hamster ingerichte akkers in Zuid-Limburg, gaat

Figuur 3. Trend van de Blauwe Kiekendief (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Blauwe Kiekendief

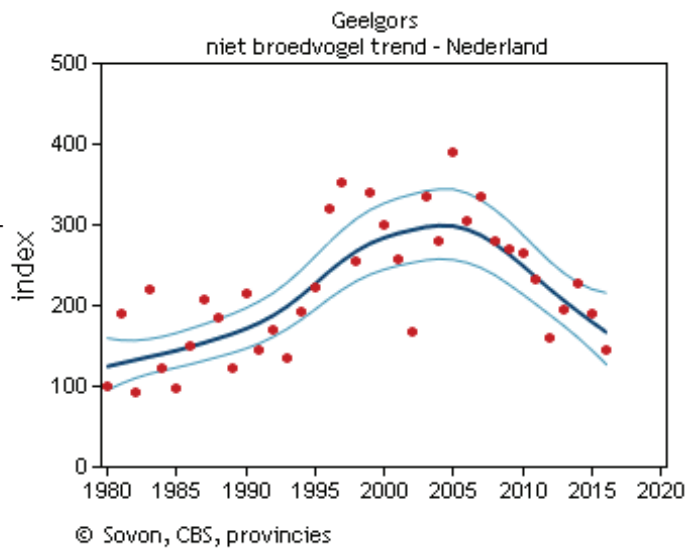

Figuur 4. Waarnemingen van Blauwe Kiekendieven in Gelderland in de winter van 2016/2017 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

het om vele honderden of zelfs meer. Doortrek van Scandinavische en Duitse vogels treedt alleen op bescheiden schaal op. De meeste trek vindt plaats in oktober en begin november, van de voorjaars-trek is weinig te merken, het meest nog in februari en maart. Tijdens de trek en in de winter zijn Geelgorzen schaars ook te vinden buiten de broedgebieden.

Overwinterende Geelgorzen worden hoofdzakelijk aangetroffen in Oost-Nederland. De aantallen staan de laatste jaren wel flink onder druk (zie figuur 5). Vooral Drenthe en Zuidoost-Groningen zijn van belang voor de soort. Maar ook op diverse plekken in Overijssel, Gelderland, het oosten van Noord-Brabant en Limburg is de soort betrekkelijk goed vertegenwoordigd.

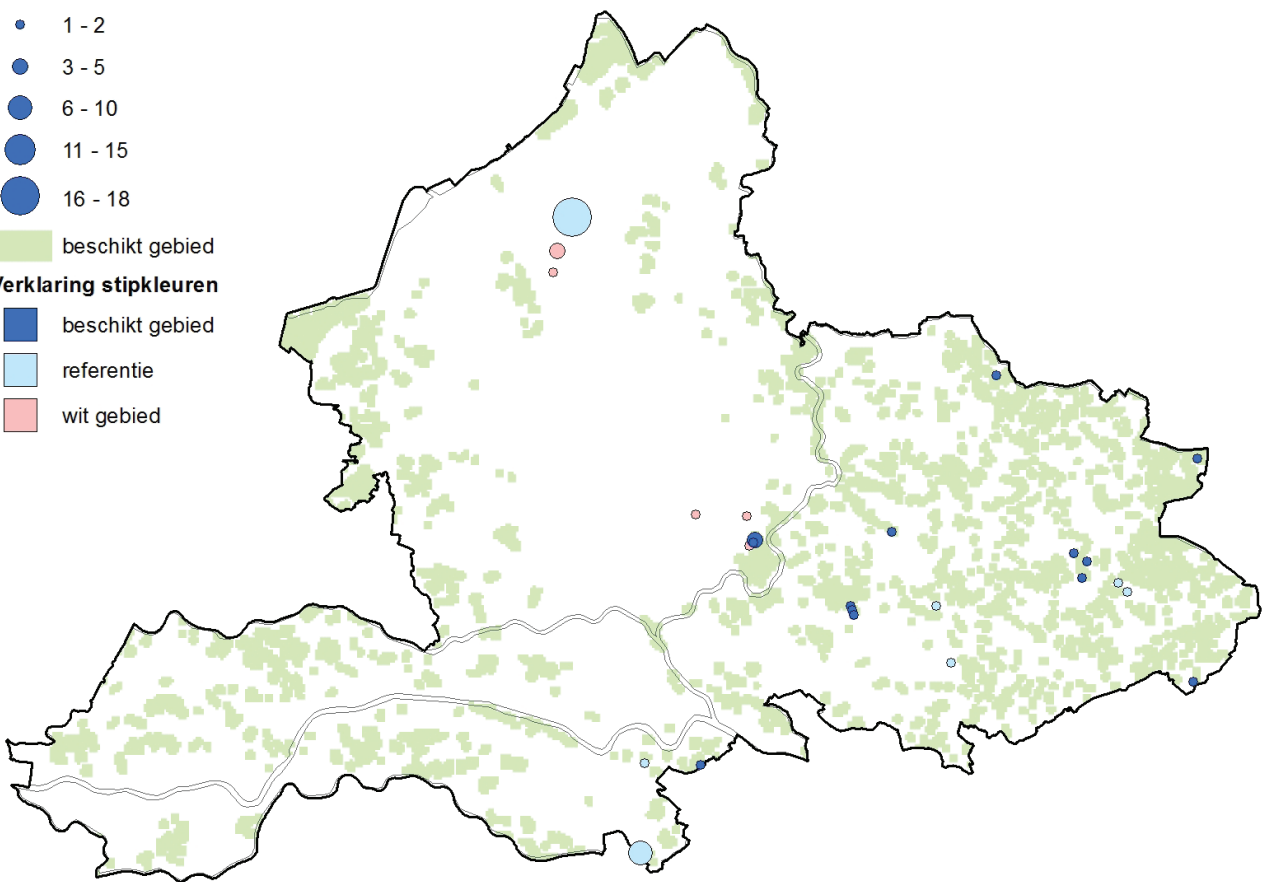
In Gelderland ligt het accent op de Veluwe en de Achterhoek. Dit waren ook de gebieden met de hoogste aantallen tijdens de PTT-tellingen in Gelderland in de winter van 2016/2017. De aantallen waren echter weinig indrukwekkend; op 25 telpunten werden in totaal 60 exemplaren geteld. Meer dan de helft van de vogels werd vastgesteld in referentiegebied, namelijk 34 exemplaren op zeven verschillende tel-

Figuur 5. Trend van de Geelgors (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Geelgors

- 1 - 2
  - 3 - 5
  - 6 - 10
  - 11 - 15
  - 16 - 18
  - geschikt gebied
- Verklaring stipkleuren**
- geschikt gebied
  - referentie
  - wit gebied

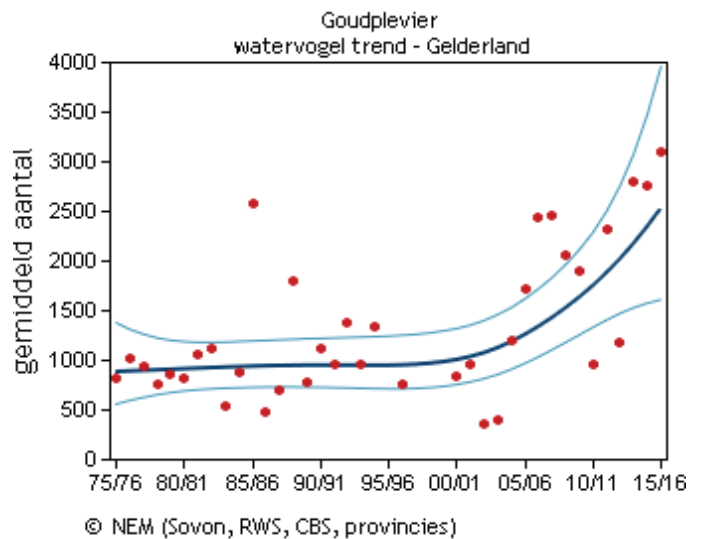

Figuur 6. Waarnemingen van Geelgorzen in Gelderland in de winter van 2016/2017 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

punten. Twee punten sprongen er uit, namelijk één op de Noord-Veluwe (18 exemplaren) en één nabij Groesbeek (10). Op de meeste andere punten waar de soort werd vastgesteld ging het om losse individuen (zie figuur 6). In totaal werden op 13 van 557 (2,3%) punten in geschikt gebied Geelgorzen aange troffen, tegenover zeven van 765 (0,9%) punten in referentiegebied.

Goudplevier

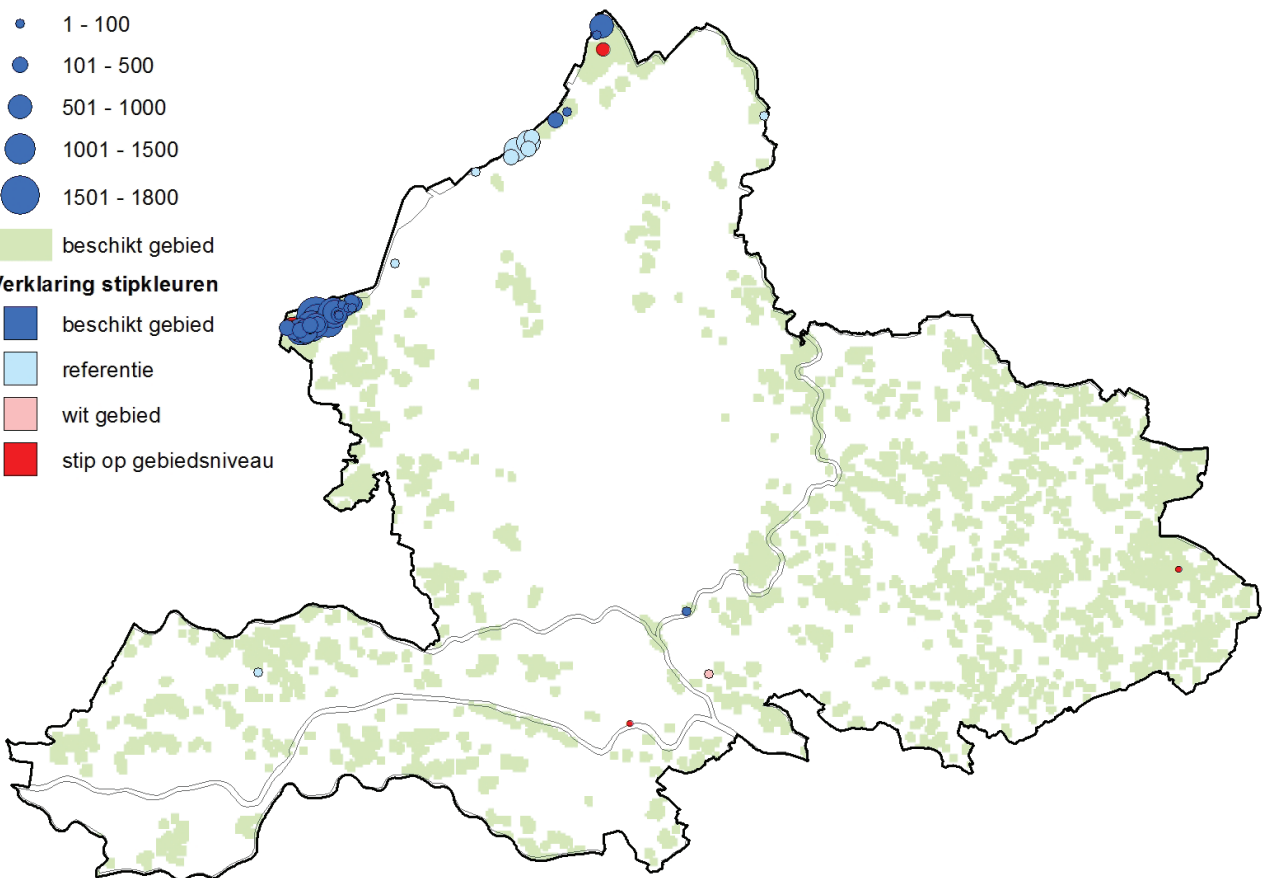
De najaarstrek krijgt vorm in augustus en leidt tot piekaantallen in oktober en november. De grootste concentraties bevinden zich dan in het Waddengebied en open boerenland in het westen en noorden van het land. Het voorkomen in de winter wordt sterk door het weer bepaald. In zachte winters blijven grote aantallen hangen, bij strenge vorst verdwijnen ze vrijwel helemaal. De voorjaars trek vindt grotendeels plaats tussen eind februari en half april. Het geschatte maximum komt tegenwoordig uit op 160.000-220.000 exemplaren met een piek in november (2009-2014). Vergeleken met de situatie rond 1975 zijn Goudplevieren uit grote delen van het binnenland verdwenen, in ieder geval uit intensief gebruikt boerenland. Tegelijkertijd namen de aantal-

Figuur 7. Trend van de Goudplevier (niet-broedvogels) in Gelderland, gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Goudplevier

- 1 - 100
  - 101 - 500
  - 501 - 1000
  - 1001 - 1500
  - 1501 - 1800
- geschikt gebied
- Verklaring stipkleuren**
- geschikt gebied
  - referentie
  - wit gebied
  - stip op gebiedsniveau

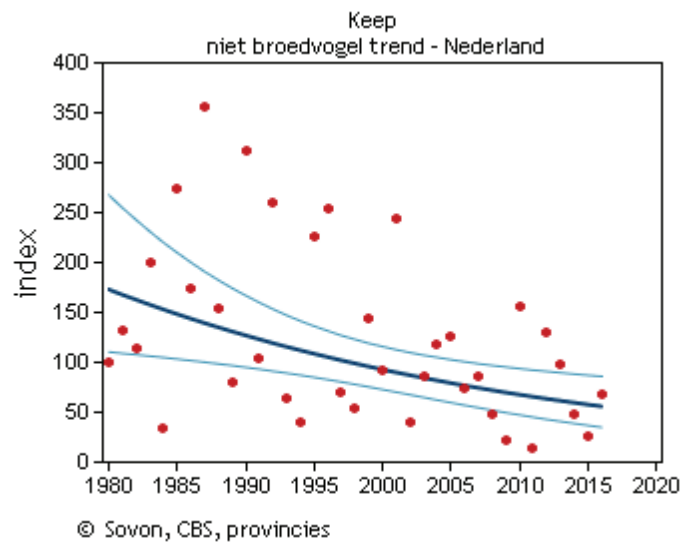

Figuur 8. Waarnemingen van Goudplevieren in Gelderland in de winter van 2016/2017 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

len in de Waddenzee sterk toe. Overwinterende Goudplevieren worden hoofdzakelijk aangetroffen in de kustprovincies; de Randmeerkust ligt aan de grens. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de soort in Gelderland in aantallen van betekenis alleen wordt opgemerkt in de polders rond Nijkerk en Elburg. Intrigerend is dat hier de laatste jaren sprake is van een toename (zie figuur 7). De vogeltellingen die verricht werden in het kader van de ANLb-monitoring in Gelderland in de winter van 2016/2017 bevestigden het beeld. In de beste maand (november) werden bijna 8.800 exemplaren geteld (waarvan ruim 5.800 in geschikt gebied). De meetlocaties in referentiegebied waar de soort werd vastgesteld lagen overwegend langs het Veluwemeer tussen Harderwijk en Elburg. Buiten de Randmeerkust werd de soort op slechts een handvol plekken in kleine aantallen gemeld.

Keep

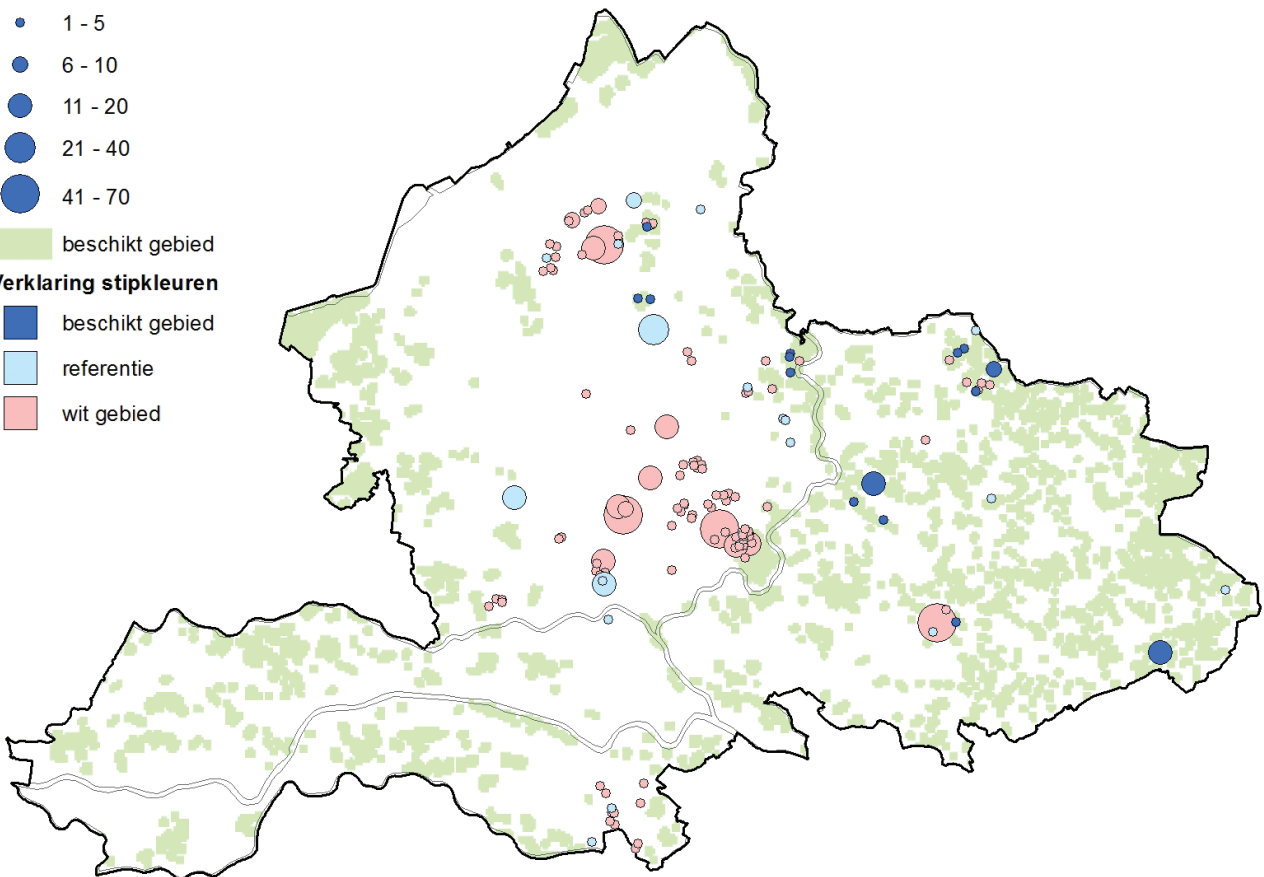
In trektijd en winter duiken Scandinavische en West-Russische Kepen in ons land op. Ze zijn het talrijkst in bosrijke streken. De najaarstrek begint eind september, houdt aan tot diep in november en piekt meestal in de tweede helft van oktober. De

Figuur 9. Trend van de Keep (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Keep

- 1 - 5
  - 6 - 10
  - 11 - 20
  - 21 - 40
  - 41 - 70
- geschikt gebied
- Verklaring stipkleuren**
- geschikt gebied
  - referentie
  - wit gebied

Figuur 10. Waarnemingen van Kepen in Gelderland in de winter van 2016/2017 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

jaarlijks waargenomen aantallen schommelen hevig, en dat geldt ook voor de aantallen overwinteraars. Een overvloedige oogst van beukenootjes bindt grotere aantallen overwinterende Kepen aan ons land dan een mager seizoen. Ondanks de hevige jaarlijkse schommelingen vertoont de landelijke trend een afname (zie figuur 9). De voorjaarstrek speelt zich af tussen half februari en half april, in sommige voorjaren iets later. De grootste aantallen worden in het zuidoosten van het land gezien.

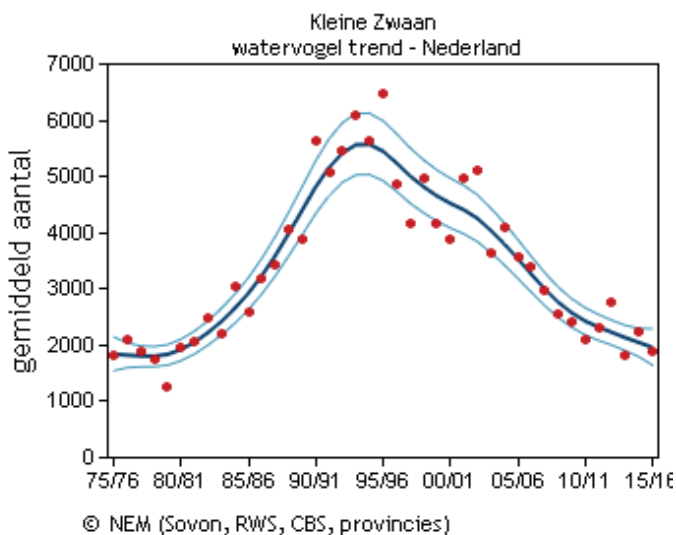
Hoewel de Keep in het gehele land als overwinteraar kan opduiken, springt Gelderland er in positieve zin uit. De soort wordt hier in relatief hoge aantallen aangetroffen, met name op de Veluwe en in de Achterhoek. Lokaal in Drenthe en Zuidoost-Groningen worden soortgelijke concentraties aangetroffen, maar in andere delen van het land is het voorkomen grilliger. De PTT-tellingen in Gelderland in de winter van 2016/2017 resulteerden in bijna 700 exemplaren, verspreid over 136 telpunten. De grootste concentraties werden aangetroffen op de Noord- en Zuidoost-Veluwe en in de omgeving van Doetinchem. Maar ook elders op de Veluwe en in de Achterhoek en rond Nijmegen verbleven Kepen. Opvallend is het grote aandeel dat op het conto kwam van telpunten die noch in beschikt, noch in referentiegebied lagen (bijna 550 Kepen verspreid over ruim 100 punten). Over het geheel genomen verschilden de aantallen op meetlocaties in beschikt en referentiegebied weinig van elkaar. Op 14 van 557 (2,5%) punten in beschikt gebied werden in totaal 60 Kepen geteld, tegenover 86 exemplaren op

17 van 765 (2,2%) punten in referentiegebied. In de Achterhoek deden punten in beschikt gebied het relatief goed (zie figuur 10).

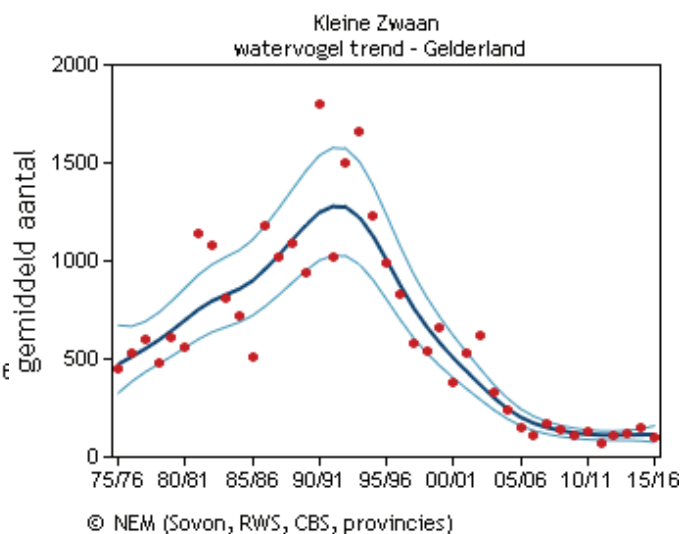
Kleine Zwaan

Kleine Zwanen arriveren vanaf oktober in ons land en verlaten dat in februari of maart, tegenwoordig in toenemende mate al in december-januari. De eerst aangekomen vogels zoeken grote open wateren op, vooral het Lauwersmeer, Veluwemeer en IJsselmeer. Hier foerageren soms meer dan 1000 Kleine Zwanen op waterplanten. Wanneer deze voedselvoorraad eenmaal is uitgeput, verkassen ze naar boerenland. Ze benutten dan voedselresten op akkers en in plas-drassituaties in graslanden, bijvoorbeeld na overstromingen langs de Grote Rivieren. Sneeuw en vorst zorgen voor enige verplaatsingen binnen het land, met meer nadruk op de zuidwestelijke helft. De landelijke aantallen namen vanaf 1975 eerst toe, maar vanaf 1995 weer af (zie figuur 11). De afname hangt samen met tegenvallend broedsucces: het aandeel jongen in de wintergroepen is al vele jaren relatief laag. De vogels blijven bovendien steeds korter in ons land pleisteren. Desondanks overwintert soms de helft van de Noordwest-Europese populatie in Nederland. Het geschatte maximum komt tegenwoordig uit op 7600-11.000 exemplaren (2009-2014).

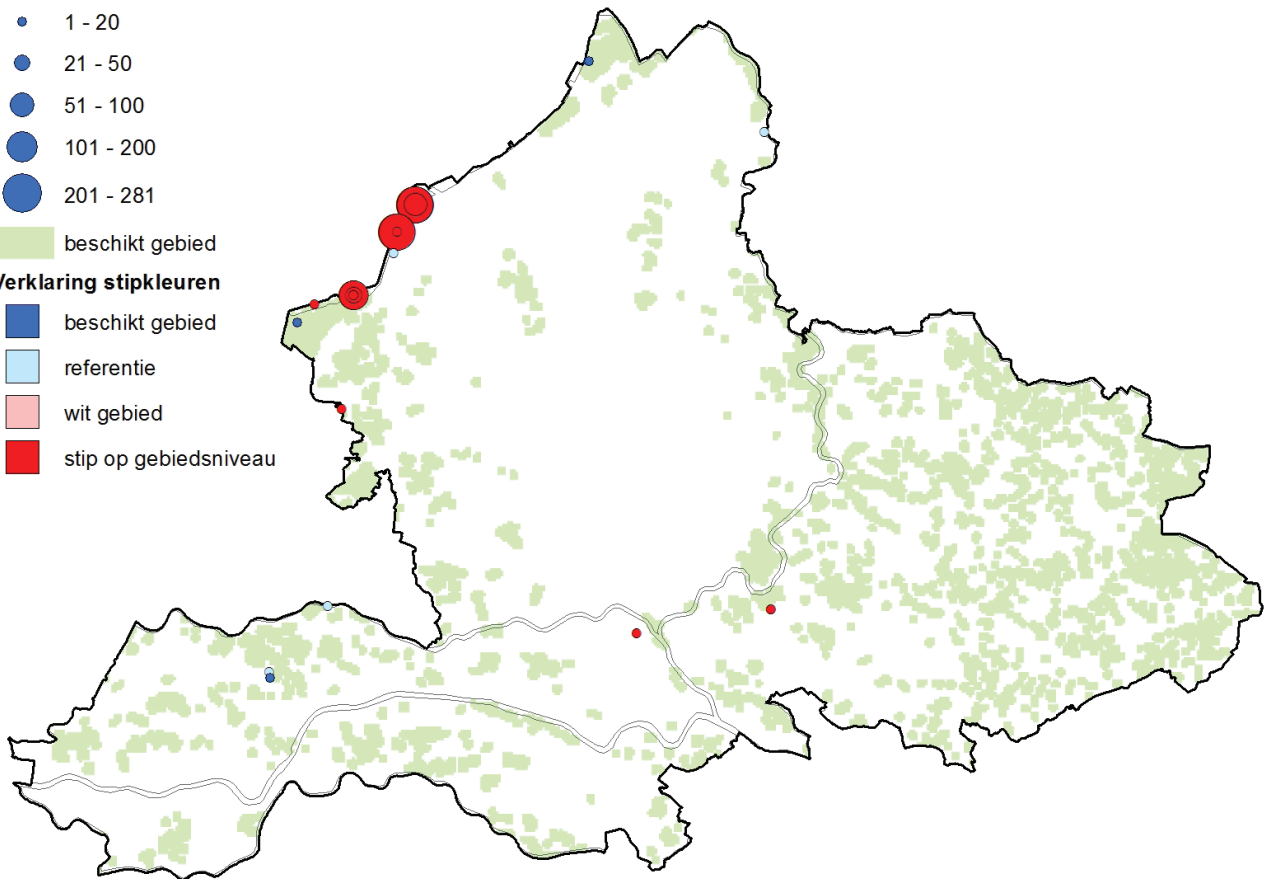
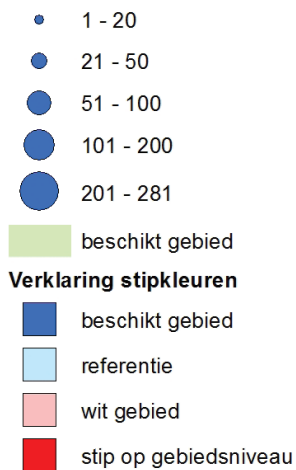
De verspreiding van de Kleine Zwaan in Nederland is verre van gelijkmatig, met zelfs tussen de waterrijke gebieden grote verschillen. De Randmeren behoren tot de reguliere overwinteringsgebieden en dat maakt dat Gelderland als belangrijke provincie voor deze soort geldt. Elders in deze provincie wordt de soort hoofdzakelijk aangetroffen

Figuur 11. Trend van de Kleine Zwaan (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Figuur 12. Trend van de Kleine Zwaan (niet-broedvogels) in Gelderland, gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni).

Kleine zwaan

Figuur 13. Waarnemingen van Kleine Zwanen in Gelderland in de winter van 2016/2017 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

in het Rivierengebied, maar de aantallen hier zijn een stuk lager. De trend voor Gelderland verschilt weinig van de landelijke (zie figuur 12). De vogeltellingen die verricht werden in het kader van de ANLb-monitoring in Gelderland in de winter van 2016/2017 lieten een soortgelijk beeld zien. Buiten een concentratie op de open wateren van het Wolderwijd en Nuldernauw, met lagere aantallen in de directe omgeving daarvan, werd de soort

maar op enkele plekken geregistreerd. In de beste maand (december) ging het in totaal om bijna 500 exemplaren. Het aandeel en aantal exemplaren van deze soort dat zich in 2016/2017 in Gelderland in het agrarisch gebied (geschikt ANLb + referentie) bevond is gering. Over het hele telseizoen werden er slechts 10 exemplaren vastgesteld in geschikt en acht in referentiegebied.

4. Conclusies en aanbevelingen

Bij de reeds langlopende monitoring van niet-broedvogels in Gelderland is in de winter van 2016/2017 voor het eerst de in deze rapportage beschreven aanpak gevolgd, specifiek met het oog op het recent opgezette ANLb-monitoringsprogramma binnen deze provincie. De hier beschreven resultaten vormen in zekere zin dan ook een startpunt, zeker wat betreft het doen van uitspraken over het effect van agrarisch natuurbeheer. Door de komende jaren deze aanpak te continueren zal het beeld voor de verschillende doelsoorten steeds duidelijker worden. De volgende bevinden uit de winter van 2016/2017 springen het meeste in het oog:

1. Het gericht benaderen van (potentiële) tellers heeft al snel zijn vruchten afgeworpen. Met name het aantal getelde PTT-routes is hierdoor substantieel toegenomen. Voor de komende jaren is het zaak om dit aantal op peil te houden door het contact met deze groep tellers warm te houden (herhaaldelijke oproepen) en opnieuw soortgelijke wervingsacties te doen.
2. Ook aan de oproepen om tijdens watervogeltellingen doelsoorten nauwkeurig op kaart in te tekenen is gehoor gegeven. Vooral voor de Goudplevier leverde dit veel waardevolle gegevens op. Behalve herhaaldelijke oproepen verdient het aanbeveling om ook via de online invoer op het belang van het intekenen te wijzen. Dit kan bijvoorbeeld door bij het invoeren van de betreffende soorten op telgebiedniveau telkens een automatische melding te doen (als geheugensteuntje).
3. Van alle vijf de doelsoorten zijn in de winter van 2016/2017 bruikbare data verzameld. De soorten verschillen onderling tamelijk sterk. Kleine Zwaan en Goudplevier komen weliswaar in behoorlijke aantallen voor, maar hun verspreiding is in sterke mate beperkt tot enkele kerngebieden. Blauwe Kiekendief komt in kleine aantallen voor en juist met een wijde verspreiding. De beide zangvogels worden jaarlijks in een korte periode geteld (tijdens de PTT-tellingen). Het is van belang om deze verschillen scherp voor ogen te houden, niet alleen bij de interpretatie van de resultaten maar ook bij het op peil houden van de monitoringsinspanningen in de komende jaren.
4. Het aantal voor ANLb-monitoring geschikte waarnemingen (categorieën beschikt ANLb en referentie) was in de winter van 2016/2017 voor Blauwe kiekendief (totaal 12) en Kleine Zwaan (totaal 18) zeer gering. Voor Goudplevier (totaal 17.995) was dit hoog, voor Geelgors (totaal 51) en Keep (totaal 146) daar tussenin.
5. Voor een uitvoerige analyse van de resultaten om effecten van agrarisch natuurbeheer in beeld te brengen is het na één seizoen nog te vroeg. De in deze rapportage gepresenteerde getallen moeten als een eerste indicatie worden beschouwd.
6. Het verdient aanbeveling om, mede aan de hand van de meetresultaten uit de winter van 2017/2018, nader te bepalen welke analysemogelijkheden er zijn voor elk van de doelsoorten. De exacte aanpak van analyses is nog niet vastgelegd, ook niet binnen een landelijke context. Voor Goudplevier lijken de mogelijkheden voor analyse van effecten van ANLb-beheer kansrijk, ten minste binnen het deel van Gelderland waar de soort veel voorkomt. Met 100-en exemplaren van deze soort in de piekmaanden zullen patronen in voorkomen in beeld gebracht kunnen worden. Hierbij kan gedacht worden aan verschillen in aantallen of dichtheden tussen ANLb- en referentiegebieden. Veel zeldzamere wintergasten als Blauwe Kiekendief en – in mindere mate – Kleine Zwaan gelden daarentegen meer als icoonsoorten. Hun aanwezigheid in een bepaald gebied is van betekenis maar de lage aantallen waarin ze voorkomen stellen beperkingen aan de analysemogelijkheden. Het zal hier eerder aankomen op een algemenere vergelijking tussen de aan- en afwezigheid in ANLb- en referentiegebieden.
7. Van Geelgors en Keep zijn redelijke aantallen waarnemingen verzameld. Wel moet bedacht worden dat de aantallen per winter nogal kunnen fluctueren (met name bij Keep). Wellicht kan het aantal bruikbare waarnemingen nog verder omhoog worden gebracht door gericht te kijken of er regio's zijn, waar deze soorten te verwachten zijn, waar nog geen PTT-telpunten liggen (en daar gericht tellers te werven). In de winter verblijven Geelgorzen en Kepen geregeld in gemengde groepen op voedselrijke plekken samen met andere zangvogelsoorten. Het kan interessant zijn om ook de waarnemingen van een aantal andere voor het agrarisch gebied kenmerkende soorten (Ringmus, Kneu, Groenling, Rietgors, etc.) ter ondersteuning te betrekken bij de analyses en eventueel ook te kijken naar de totale soortenrijkdom van meetpunten.

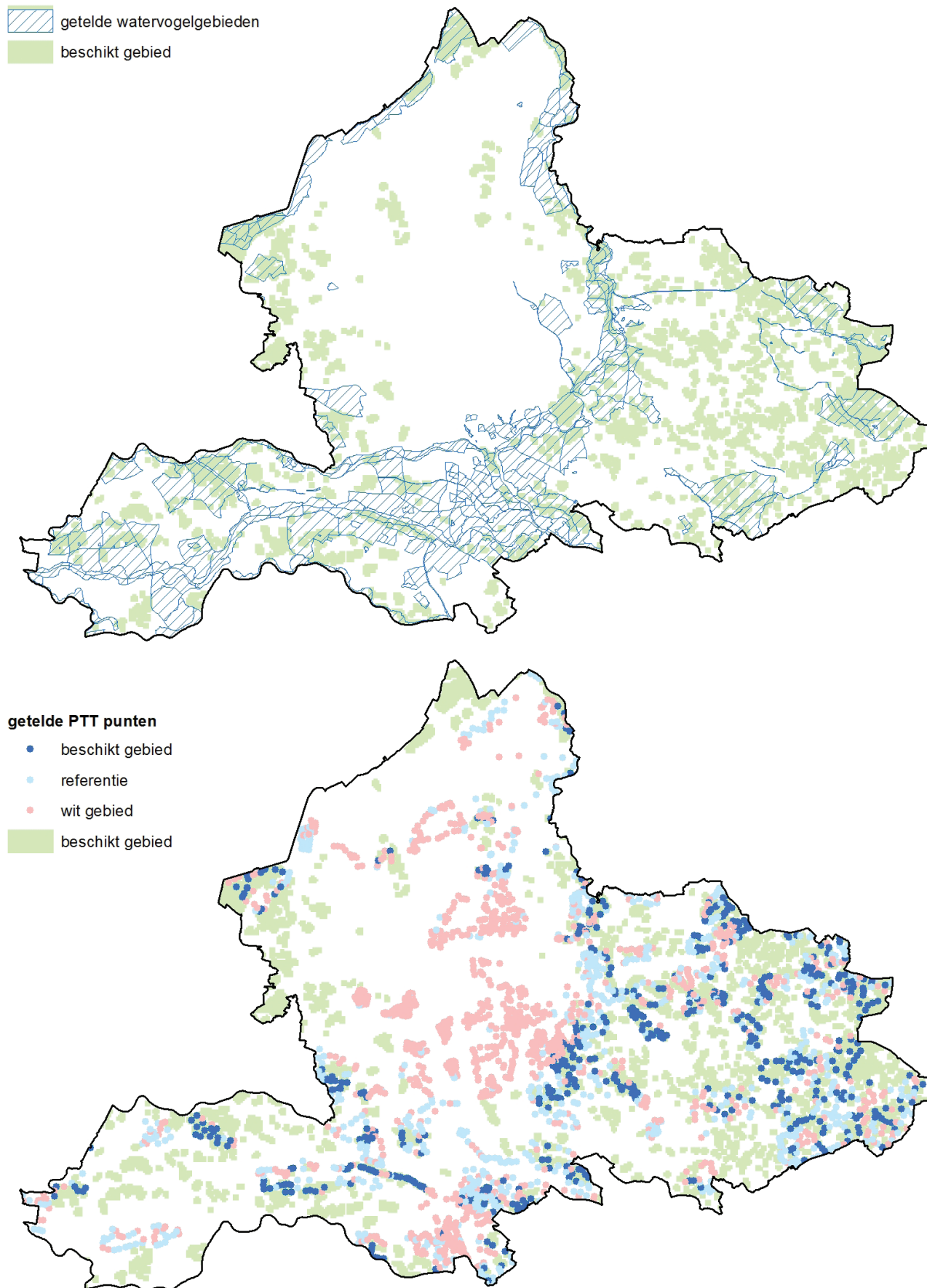

Verwijzingen

- HORNMAN M., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K. & KLAASSEN O. 2012. Handleiding Sovon Watervogel- en slaaplaatstellingen. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HORNMAN M., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K., KLAASSEN O., VAN WINDEN E., SOVON GANZEN- EN ZWANENWERK GROEP & SOLDAAT L. 2015. Watervogels in Nederland in 2013/2014. Sovon-rapport 2015/72, RWS-rapport BM 15.21. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- KLEEFSTRA R., VAN ROOMEN M., VAN WINDEN E. & TANGER D. 2014. Pleisterende Goudplevieren en Kieviten in Nederland. Trends in aantallen en verspreiding sinds de jaren zeventig. *Limosa* 87: 20-32.
- KOFFIJBERG K., VAN ROOMEN M., BERREVOETS C. & NOORDHUIS R. 2000. Tellen van watervogels in Nederland: verdere ontwikkelingen en integratie vanaf 2000. Sovon-onderzoeksrapport 2000/05. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VAN MANEN W. & DE JONG A. 2016. Handleiding Punt Transect Tellingen project (PTT). Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SOLDAAT L., VAN WINDEN E., VAN TURNHOUT C., BERREVOETS C., VAN ROOMEN M. & VAN STRIEN A. 2004. De berekening van indexen en trends bij het watervogelmeetnet. Sovon-onderzoeksrapport 2004/02. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.
- TEUNISSEN W., VAN TURNHOUT C., SOLDAAT L. & VOGEL R. 2015. Monitoring van vogels in de leefgebieden droge en natte dooradering. Sovon-rapport 2015/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland.
-

Bijlage

Bijlage 1. Watervogeltelgebieden en PTT-telpunten geteld in 2016/2017 in Gelderland

In opdracht van:

provincie
GELDERLAND

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

